ÉRETTSÉGI VIZSGA • 2014. május 5.

MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

KÖZÉPSZINTŰ ÍRÁSBELI ÉRETTSÉGI VIZSGA

JAVÍTÁSI-ÉRTÉKELÉSI ÚTMUTATÓ

EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTÉRIUMA

A szövegértési feladatok megoldásának értékelése, pontozása

- A válaszokra csak a javítási-értékelési útmutatóban megadott pontszámok, illetve részpontszámok adhatók. Fél pont nem adható.
- A hiányzó válasz minden esetben 0 pont.
- Az értékelő tanár a dolgozatban jelölje és pontozza a helyesírási hibákat, és a pontszámot adja hozzá a szövegalkotási feladat helyesírási pontszámaihoz. A helyesírási hibák pontozásához a mellékletben közöltek az irányadók.
- A javító tanár csak az útmutatóval lényegében egyező tartalmú választ értékelheti pontokkal. A megfogalmazás természetesen eltérhet a javítási útmutatótól. Több helyes válasz esetében a lehetőségeket / jel különíti el egymástól.
- Amennyiben a vizsgázó a feladatban előírtnál több választ ír, akkor az első (megadott számú) megoldást kell figyelembe venni.
- A pontozásban figyelembe kell venni a felelet megfogalmazását is, amennyiben ezt az útmutató előírja.

Olvassa el figyelmesen az alábbi szöveget, majd válaszoljon a kérdésekre!
Egyes feladatok végén zárójelben adjuk meg a megoldást segítő szövegrészlet számát.

Veszelszki Ágnes: A digilektus[1] hatása az írásbeli és a szóbeli kommunikációra egy kérdőíves vizsgálat alapján

Az infokommunikációs technológia és a digilektus

(1) A magyar és a nemzetközi szakirodalomban viszonylag egységes az az álláspont, hogy a hálózati kommunikációnak vannak sajátos, műfajtól független nyelvi jellemzői. Az internetnyelvészet egyik első elemzője, David Crystal (2001) a digitális kommunikáció nyelvváltozatára a **netnyelv** (netspeak**)** fogalmat alkalmazza, és kettősnyelvűnek tartja az e nyelvváltozatot beszélőket. Mindezzel szemben áll más nyelvészek véleménye, amely szerint az internetes szövegtípusok annyiféle szövegfajta jellemzőit egyesítik magukban, hogy lehetetlenség a netspeakhez hasonló általánosításokat tenni. Meglátásom szerint éppen ez a heterogenitás[2] és a különféle nyelvi mintákat magába olvasztó jelleg a digitális kommunikáció sajátsága. Ha a vonatkozó magyar megnevezéseket tekintjük át, meg kell említenünk Balázs Géza több helyen is leírt **másodlagos szóbeliség** fogalmát. Bódi Zoltán **szimbolikus írásbeliség**nek, új **beszéltnyelviség**nek, Érsok Nikoletta **virtuális írásbeliség**nek nevezi ezt az új nyelvi létmódot. A **digilektus** saját fogalmam, a (tágabb értelemben vett) számítógép közvetítette kommunikáció nyelvhasználati módjának, egy új nyelvváltozatnak a megnevezése.

Online adatfelvétel

(2) 2010 nyarán online kérdőíves felmérést végeztem az elektronikus nyelvhasználatról. Az online felmérés egyrészt azért szerencsés, mert igen nagyszámú adatközlővel tudtam dolgozni, másrészt mivel így számomra teljesen ismeretlen válaszadókat is elérhettem. Az elektronikus kérdésfeltevés további előnye a papíros felmérésekkel szemben, hogy az elektronikus kérdőívekben a válaszolók sokkal őszintébbek, nyitottabbak, nem a szociális elvárások alapján válaszolnak, a nyitott kérdésekre pedig sokkal hosszabban felelnek. Az online adatfelvevők azonban arra a veszélyre is felhívják a figyelmet, hogy az elektronikus kérdőívek kitöltése rendszerint önkéntes alapon történik, tehát a kérdőívet főként az adott téma iránt érdeklődők fogják kitölteni. Ennek ellenére az online megkérdezés mellett döntöttem a fent említett előnyök miatt. A kérdőívet 647 válaszadó töltötte ki, a kitöltött lapok közül csupán egy volt értékelhetetlen.

[1] A digilektus a (tágabb értelemben vett) számítógép közvetítette kommunikáció nyelvhasználati módjának, egy új nyelvváltozatnak a megnevezése.
[2] heterogenitás: különneműség, vegyes jelleg, összetettség

Kézírás, elektronikus írás

(3) A kérdőívet kitöltők több mint kétharmada naponta ír e-mailt, közel fele naponta csetel és SMS-ezik. Kézzel levelet szinte soha nem írnak, vagy legfeljebb csak néha, de ritkábban, mint hetente. Bármilyen szöveget kézzel az adatközlők több mint 10%-a ritkábban, mint hetente ír. Elgondolkodtató, hogy további 5% pedig azt adta meg, hogy soha nem ír kézzel. A kézzel írott levél számára a sokmédiumú világ hatalmas kihívást jelent. Napjainkban a levélírás elmarad az SMS- és az e-mail forgalom mögött. A klasszikus, kézzel írott levél éppen azért tűnik fel, mert a visszaszoruló használata ellenére még mindig kiemelkedő szerepe van. A kézzel készítettség emeli ki a többi választható kapcsolattartási forma közül – hiszen egy kézzel készített tárgy soha nem olyan, mint bármely másik. Egyedi, hiszen készítőjének sajátos jegyeit viseli. A virtualitás hatására a kézzel való előállítás felértékelődött, a felgyorsult, digitális világban a kézzel írott levél kiemelkedő ellenpólus: lassító erővel bír.

A kommunikáció tényezői és a választott kommunikációs forma összefüggései

(4) A mobilhasználattal és az időgazdálkodással foglalkozó kutatók 2002-ben azzal kapcsolatos vizsgálatot végeztek, hogy különböző társas helyzetek megoldására (előre megbeszélt találkozó lemondása, bocsánatkérés mulasztásért, találkozó megszervezése, udvarlás) milyen technikai eszközöket választunk. A 99 egyetemista körében végzett felmérés alapján akkor azt állapították meg, hogy minél személyesebb egy szituáció, annál inkább előtérbe kerül a személyes emberi érintkezés. A választott formák közül a második helyen viszont a mobiltelefonos kapcsolat szerepel. A munkahelyi-formális helyzetben azonban az e-mail az első választott forma. A fentiek kapcsán kérdőívemben arra is rákérdeztem, kik a csethez, az SMS-hez, az e-mailhez kapcsolódó legfontosabb partnerek (a megadott válaszlehetőségek a barátok; partner; szülők; gyereke/i; testvér/ek; rokonok; munkatársak; főnöke; beosztottai; tanára voltak). A válaszok összegzése nem hozott váratlan eredményt. A válaszadók a csetelést elsősorban a barátokkal, másodsorban a családdal, végül legkevésbé a munkatársakkal, a munkahelyi környezetben használják. Az SMS köztes forma, bár legtöbben a barátoknak írnak szöveges üzenetet, de ez a családi kapcsolattartás egyik jellemző formája is. Az e-mail főképpen a hivatalos kommunikációban használatos, kevésbé a baráti és még kevésbé a családi kapcsolattartásban.

Netspecifikus kifejezések, rövidítések, szóalakok

(5) A *Milyen rövidítéseket használ cseten/SMS-ben? Írjon néhány példát!* kérdésre a válaszadók több mint 620 különféle, rövidítettnek tartott szóalakot, kifejezést soroltak fel. A legfontosabb karakterszám-csökkentő és az írás sebességét növelő technikák a következők: kezdőbetűvel rövidítés és az ezzel rokon netspecifikus betűszavak (mozaikszavak, szavak kezdőbetűiből vagy első szótagjából összeállított szavak); a magánhangzók elhagyásával úgynevezett arab típusú írás, illetve ennek változata a magánhangzó kiejtésének nagybetűvel jelölése; valamint betűhelyettesítés számmal, más betűvel, szimbólummal. Egyéb típusba a szóösszerántás (például *vagyok>vok*, *szerintem>sztem*), a szócsonkítás (például *amúgy>am*) és az egyedi technikák kerültek. A válaszokat összegezve az adatközlők kevéssel több, mint fele (331 kitöltő) nem használ digilektusbeli alakokat, formákat a kézírásban. A többiek viszont igen, kifejezetten a személyes szövegformákban (tehát saját maguk számára készített, egyetemi-főiskolai jegyzetekben, feljegyzésekben, valamint naplóban; az adatközlővel közvetlen kapcsolatban állók számára írt rövid üzenetekben, feljegyzésekben, illetve az órai vagy munkahelyi levelezés során). Sok adatközlő leírta, hogy nem rövidít, mert nem kedveli a rövidített alakokat: *„általában mindent kiírok rendesen, csak amit egyébként is rövidítünk, olyanokat használok: de., du., kb. stb.”* Többen is úgy gondolják a megkérdezettek közül, a rövidített szóalakok a nyelvet rombolják, ezért meg kell(ene) védeni tőlük nyelvünket: *„A magyar nyelv elég választékos, ezért inkább mindent kiírok”*.

Mi jellemzi az „internetes nyelvet”?

(6) Legtöbben az egyszerűsítést-egyszerűsödést, a gyorsaságra törekvést és ennek kapcsán a rövidítő-tömörítő tendenciát emelték ki. A közvetlenség és az interaktivitás következménye a szlenghasználat írásban, a becéző szóalakok nagy száma, illetve a helyesírási norma figyelmen kívül hagyása vagy szabadon értelmezése is. Az informális kommunikációnak a tegezésre-magázásra is hatása van

(„sokszor már idegenek is tegezve írnak e-maileket”). További jellegzetesség – a válaszadók szerint – a folyamatos és gyors változás, változékonyság. A szóbeli kommunikáció nonverbális jellemzőinek írásbeli pótlását szolgálja a betűtöbbszörözés és az írásjelhalmozás *(„ez naggggyon jóóóó*”, *„tecccccik”, „HAGYJ MÁR BÉKÉN!!!”),* valamint az emotikonhasználat[3] (pl. az elterjedt mosolygó vagy szomorú arc képe) és a vizualitás szerepét hangsúlyozó képes írás. Értékelő megjegyzések is érkeztek. A pozitívumok között a kreativitást, a lényegre törő, tömör megfogalmazásmódot, a negatívumok között pedig az igénytelenséget, a felületességet és a nyelvhasználók lustaságát emelték ki a válaszadók.

Összegzés

(7) A vizsgált négy fő kérdéskört a következőképpen összegezhetjük. A digitális kapcsolattartási eszközök és a szociológiai változók összefüggésében a felmérés szerint a nemnek van szerepe (a férfiak többet interneteznek általában, a közösségi oldalakat viszont a nők használják nagyobb számban); az életkori összefüggéseket általánosítva: minél fiatalabb a válaszadó, annál többféle digitális eszközt használ, és annál nagyobb időtartamban. A digitális kommunikáció nyelvhasználati sajátosságainak ismerete azonban nem elsődlegesen a nemtől és az életkortól, hanem a digitális eszközök használatának gyakoriságától függ.

A(z elektronikus) kommunikációs forma választását nagymértékben meghatározza a partner, a partnerhez való viszony és a helyzet külső körülményei, pl. annak hivatalos jellege. A nyelvhasználók véleménye szerint a digitális nyelvhasználat hatással van az írásos és a szóbeli kommunikációra. A kérdőív alapján feltártam néhány változási tendenciát, illetve a digitális bennszülöttek és kintrekedtek közötti esetleges megértési nehézség egyes okait. A válaszadók közül többen kiemelték az internethez kapcsolódó nyelvváltozat csoportnyelvi, másokat kizáró jellegét: *„aki nem ismeri, nem érti”; „egy olyan nyelvezet* [...], *amit nem ért meg mindenki, csak az azonos csoportokhoz tartozók”; „Az internetet használók jól elboldogulnak vele, megértik egymást. A nem járatosak kissé gyanakodva figyelik a szinte érthetetlen rövidítéseket, új szavak felbukkanását”*.

Forrás: Veszelszki Ágnes: *A digilektus hatása az írásbeli és a szóbeli kommunikációra egy kérdőíves vizsgálat alapján*. http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1373/137302.pdf. A feladathoz igazított, rövidített szöveg.

1. Kapcsolja össze a digitális kommunikációról alkotott fogalmat és az azt létrehozó nyelvész nevét úgy, hogy kitölti a táblázat üres rovatait! (1)

A fogalom	A fogalom létrehozója
digilektus	**Veszelszki Ágnes**
virtuális írásbeliség	Érsok Nikoletta
másodlagos szóbeliség	**Balázs Géza**
szimbolikus írásbeliség / beszéltnyelviség	Bódi Zoltán
netnyelv (netspeak)	David Crystal

Adható **5**, 4, 3, 2, 1, 0 pont.
1 helytálló válaszelem 1 pont.

[3] emotikon: hangulatjel (angol kiejtése alapján, néha: „szmájli”) nyomtatott írásjelek olyan sorozata, amely egy emberi arcot formál, és általában valamilyen érzelmet fejez ki. Tipikus példája a mosolygó fej:

2. Az olvasott szöveg szerzője adatokat gyűjtött a digitális kommunikációról. Miért döntött az online adatfelvétel mellett? Nevezze meg döntésének 2 érdemi okát! (2)

- nagyszámú adatközlő elérése / az online kérdőívre többen válaszolnak
- (a kutató számára) ismeretlen válaszadók elérése
- a válaszolók őszintébbek
- nem a szociális / társadalmi elvárásoknak megfelelően válaszolnak
- hosszabban felelnek a kérdésekre

Adható **2**, 1, 0 pont.
1 helytálló válaszelem 1 pont.

3. Igaz vagy hamis? A megállapítások mellé írja a megfelelő I vagy H betűjelet!

Megállapítás	Betűjel
a) A kérdőívre válaszolók több mint kétharmada naponta ír elektronikus levelet (e-mailt).	**I**
b) Egyes válaszolók leírták, hogy nem kedvelik a rövidített szóalakokat	**I**
c) Az e-mail átvette a családi kapcsolattartásban a személyes találkozó szerepét.	**H**
d) A karakterszámot csökkentő írásmód egyik lehetősége a szóösszerántás.	**I**
e) A közösségi oldalakat nagyobb arányban a férfiak használják.	**H**

Adható **5**, 4, 3, 2, 1, 0 pont.
1 helytálló válaszelem 1 pont.

4. A következőkben olyan megállapításokat olvashat, amelyek illenek az olvasott szöveg egy-egy bekezdésének gondolatmenetébe. Döntse el, melyik állítás melyik bekezdéshez tartozhat!

a) Az írásszakértők egyéniségünk, hangulatunk és érzelmeink lenyomataként tartják számon a kézírást, és hasonlóképpen vélekedik a pszichológusok egy csoportja is, akik az egyéni kézírás megszüntetésével a személyiségünk egy darabjának elvesztésétől tartanak.
A bekezdés száma: 3.

Adható **1**, 0 pont. Csak a megjelölt bekezdés fogadható el helyes válasznak.

b) Az alapvető helyesírási és kivitelezési normáktól való eltérés jellemzően nem tudáshiányból, hanem a korrekció esetleges elmaradásából vagy a nyelvi elemek önálló, kreatív használati szándékából fakad.
A bekezdés száma: 6.

Adható **1**, 0 pont. Csak a megjelölt bekezdés fogadható el helyes válasznak

c) Az internetes kommunikációban való teljes értékű részvételhez valóban szükség van az online közösség nyelvváltozatának ismeretére. Az információs technológia fiatalsága miatt

még nem alakulhattak ki az online kommunikációval kapcsolatos tudnivalók generációk közötti átörökítésének hagyományai.
A bekezdés száma: 7.

Adható **1**, 0 pont. Csak a megjelölt bekezdés fogadható el helyes válasznak.

A részfeladatokban a bekezdés jelölése akkor is elfogadható, ha a vizsgázó a helyes szám után nem tesz pontot.

5. A felmérésben a *Milyen rövidítéseket használ cseten/SMS-ben?* kérdésre a válaszadók több mint 620 különféle szóalakot, kifejezést soroltak fel. Töltse ki az alábbiak közül 1-1 példával a táblázat üresen hagyott rovatait! (5)

nemtom, lécci, jöv, 1szerű

Típus	Példa
Kiejtés szerinti (fonetikus) írás	**lécci**
Betűhelyettesítés számmal	**1szerű**
Szóösszerántás	**nemtom**
Szócsonkítás	**jöv**

Adható **4**, 3, 2, 1, 0 pont.
1 helyes válaszelem 1 pont.

6. Mivel indokolták a válaszadók a digitális bennszülöttek és a kintrekedtek közötti esetleges megértési nehézségeket? Válasza 3 érdemi tényezőt tartalmazzon! (6, 7)

Lehetséges válaszelemek például:

- az interneten használt nyelvváltozat csoportnyelvi jellege
- a használt nyelv / a használt szavak másokat kizáró jellemzői
- a sajátos / csak az ismerősök / barátok /családtagok által értett szavak
- az érthetetlen rövidítések
- az adott kommunikációs helyzetben létrehozott új szavak
- a helyesírás figyelmen kívül hagyása / értelemzavaró helyesírás, írásmód
- netspecifikus kifejezések
- szlenghasználat

Adható **3**, 2, 1, 0 pont a válaszelemek száma és minősége szerint.

7. A szöveg 4. bekezdése foglalkozik azzal, hogy a különböző társas helyzetek megoldására milyen technikai eszközöket választunk. Milyen összefüggést találtak a kutatások a társas helyzetek és a digitális kapcsolattartási formák használata között? Válasza 3 érdemi tényt tartalmazzon!

Lehetséges válaszelemek például:

- az eszközök használata függ a helyzettől / összefügg a társas helyzettel
- minél személyesebb egy szituáció / helyzet, annál fontosabb a személyes emberi érintkezés
- a személyes érintkezést kívánó helyzetekben nem elektronikus eszközökkel oldják meg a kapcsolattartást
- a személyes érintkezéshez választott formák között második helyen a mobiltelefonos kapcsolat szerepel
- a munkahelyi-formális helyzetben az e-mail az első választott forma / a hivatalos / munkahelyi kapcsolattartásban az e-mail a legfontosabb
- a csetelés barátok, családtagok között jellemző
- a munkahelyi / hivatalos környezet korlátozza is az egyes formák megválasztását (pl. a csetelést)
- az SMS a baráti és családi kapcsolattartás fő formája

Adható **3**, 2, 1, 0 pont a válaszelemek száma és minősége szerint.
Az e-mail mellett az email, az ímél írásmód vagy a drótposta, villámposta használata is elfogadható.

8. Mit jelentenek a szövegben szereplő alábbi kifejezések? A kifejezést értelmező válasza 2-2 érdemi tényt tartalmazzon!

a) **személyes szövegforma** (5)

- a saját magunk számára készített szöveg
- személyes jegyzet, feljegyzés, napló
- a velünk / a szöveg / az üzenet írójával közvetlen kapcsolatban állók számára írt rövid üzenet
- az órai vagy munkahelyi levelek

Adható **2**, 1, 0 pont a válaszelemek száma és minősége szerint

b) **írásjelhalmozás** (6)
- az üzenetküldő véleményének / érzéseinek kifejezési módja
- a felkiáltójelek halmozása / egynél több / sok felkiáltójel / kérdőjel használata
- általában lehetséges bármelyik írásjel (leggyakrabban a felkiáltójel és a kérdőjel) többszörözése az üzenet nyomatékosítására (például a … [’három pont’] helyett több / a megszokott szavak helyett több idézőjel)

Adható **2**, 1, 0 pont az érdemi válaszelemek száma és minősége szerint

9. Világszerte elterjedt az internetes kommunikációban az érzelmeknek grafikus jelekkel, az úgynevezett emotikonok használatával történő kifejezése. Indokolja a szöveg egésze alapján 3 érdemi megállapítással e jelenséget!

Lehetséges válaszelemek például:

- a szóbeli érintkezésben / a beszélgetésben kifejezett érzelmek megjelenítése természetes, és ezt a beszélgetők írásban is szeretnék jelezni
- az emotikonok / a hangulatot kifejező jelek pótolják a beszélgetés során az arckifejezéseket, gesztusokat
- az érzelmek kifejezése egyértelművé teheti a mondanivalót / az üzenetet
- a barátok / családtagok közötti érzelmeket a képekkel jobban ki lehet fejezni
- a kép jelentősége megnőtt az internetes kommunikációban
- az üzenet / a szöveg jobban/erősebben hat egy képpel /emotikonnal /hangulatjellel
- kevesebb karakterhelyet foglal el
- kreatív / lényegre törő / gyors

Adható **3**, 2, 1, 0 pont a megállapítások száma és minősége szerint.

10. A szöveg egésze alapján írja be a megadott kulcsszavakat, kifejezéseket az alábbi megállapításokba! Ügyeljen arra, hogy a szövegbe írt szóalakkal értelmes és helyes mondatot kapjon!

szóbeli, kézzel írott, csetelés, szövegtípus

a) Az internetes **szövegtípusok** sokféle szövegfajta jellemzőit egyesítik magukban.

b) A nyelvhasználók véleménye szerint a digitális nyelvhasználat hatással van az írásos és a **szóbeli** kommunikációra.

c) A **kézzel írott** levélnek a visszaszoruló használata ellenére még mindig kiemelkedő szerepe van.

d) A válaszadók a **csetelést** elsősorban a barátokkal, másodsorban a családdal, végül legkevésbé a munkatársakkal, a munkahelyi környezetben használják.

Adható **4**, 3, 2, 1, 0 pont.
1 helyes válaszelem 1 pont.
Csak értelmes mondat fogadható el.

11. A szerző a 6. bekezdésben felsorolja a digitális nyelv általa feltárt jellemzőit. Idézi válaszadóinak értékelő megjegyzéseit is.
Mivel indokolja, hogy egyesek az internetes nyelvhasználat kreativitását, míg mások a felületességét hangsúlyozzák? Fejtse ki véleményét! Kifejtése 4 tartalmi elemre épüljön!

Lehetséges válaszelemek például:
- a digitális nyelvhasználók maguk is eltérően viszonyulnak a hálózati kommunikáció adta nyelvi, szövegformálási lehetőségekhez
- kézírásban a válaszadók fele nem használ digilektusbeli alakokat (4. bekezdés)
- a digitális kommunikáció igényli a nyelvhasználók alkalmazkodását (a beszédhelyzethez, a partnerhez, a használt eszközhöz), ez nyilvánul meg a digilektus sajátosságaiban

- az alkalmazkodás előhívhatja a kreatív nyelvhasználatot, de a nyelvi igénytelenséget is
  - „*sok adatközlő ... nem kedveli a rövidített alakokat*”; „*a rövidítések rombolják a nyelvet”*; „*A magyar nyelv elég választékos, ezért inkább mindent kiírok*” (5. bekezdés)
  - a felületesség egyik bizonyítéka lehet a helyesírási normák figyelmen kívül hagyása, szabad értelmezése (6. bekezdés)
  - a kreativitásra utal az internetes nyelv gyors változékonysága (az egyéni leleményre épülő) változások gyors elterjedése
  - a nyelvhasználat kreativitása érvényesülhet az érzelmek írásos kifejezésében (pl. betűtöbbszörözés, írásjel-többszörözés, emotikonok, más vizuális jelek)

Elfogadhatóak a saját tapasztalatra, gyakorlatra történő érdemi hivatkozások is.

Adható **4**, 3, 2, 1, 0 pont az érdemi válaszelemek száma és minősége szerint.

SZÖVEGALKOTÁS

Nyelvi és szerkezeti szempontból értékelni csak az adott három téma egyikéről szóló dolgozatot lehet.

Ha a vizsgázó egynél több (két vagy három) szövegalkotási feladatot old meg, és választását nem jelöli egyértelműen (nem húzza alá, melyiket választotta, vagy nem húzza át a szerinte érvénytelen megoldást), akkor a javító tanárnak a vizsgadolgozatban szereplő megoldások közül a sorrendben első megoldást kell értékelnie. Ha a vizsgázó egyáltalán nem oldott meg szövegalkotási feladatot, az adott feladatra kapott pontszáma: 0.

A SZÖVEGALKOTÁSI FELADAT ÉRTÉKELÉSÉNEK ELVEI

A lehetséges tartalmi elemek felsorolása nem jelenti azt, hogy a helyes feladatmegoldásban valamennyi elemnek szerepelnie kell. A lehetséges tartalmi elemekben adott választól eltérő minden jó megoldás értékelendő.

1. A szövegalkotási feladatok értékelése a teljesítménytartományokban közölt kritériumok, valamint az adott feladathoz tartozó lehetséges tartalmi elemek figyelembevételével történik. (A lehetséges tartalmi elemekben megfogalmazott szakszerűség nem kritériuma a maximális pontszámnak.)
2. A javítási-értékelési útmutató leírja a tartalmi minőségre (elérhető: 20 pont), a szerkezetre (elérhető: 20 pont) és a nyelvhasználatra (elérhető: 20 pont) adható pontok három teljesítménytartományát. A teljesítménytartományokon belül az értékelő dönt az elért pontszámról.
3. Az értékelő tanár a dolgozatban jelöli a szövegalkotási, a nyelvhelyességi és a helyesírási hibákat. A jelöléshez, valamint a helyesírási hibák pontozásához a mellékletben közöltek az irányadók.

ÉRVELÉS, EGY MŰ ÉRTELMEZÉSE, ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS

TARTALMI KIFEJTÉS

	tématartás (megfelelés a feladatnak, szempontoknak, szövegbázisnak; problémaérzékenység)	**állítások jellege (világismeret, gondolkodási kulturáltság)**	**tárgyszerűség (műveltség, tájékozottság)**
20–15 pont	- megfelelés a választott témának, címnek, feladatnak - tartalmas kifejtés - gondolati érettség - ítélőképesség, kritikai gondolkodás megnyilvánulása - a feladattól függően: személyes álláspont megfogalmazása	- releváns példák, hivatkozások - hihető, meggyőző állítások - kifejtett állítások - a témának, feladatnak megfelelő mennyiségű állítás	- megfelelő tárgyi tudás és tájékozottság - az ismeretek helyénvaló alkalmazása - indokolt hivatkozás vagy idézés
14–9 pont	- lényegében megfelel a választott témának, címnek, feladatnak	- témához tartozó és attól eltérő kijelentések váltakozása - nem kellően meggyőző példák (*pl. az érvek nem mindig támasztják alá a kellő mértékben az állításokat*)	- zömükben helytálló tárgyi elemek - nem kellő mélységű és részletességű tudás - tárgyi, fogalmi félreértések
8–1 pont	- eltérés a témától, címtől, feladattól - feltűnő tartalmi aránytalanság (*pl. életrajz a műértelmezés rovására)* - konkrét kifejtés helyett általánosságok	- kevés releváns példa, utalás - ismétlődések - gyenge vagy hibás állítások	- hiányos tárgyi tudás - tárgyi, fogalmi tévedések

A SZÖVEG MEGSZERKESZTETTSÉGE

	felépítés, műfajnak való megfelelés	koherencia, arányosság, tagolás	terjedelem
20–15 pont	- megfelel a feladatban megjelölt műfajnak, a témának, a gondolatmenetnek - logikus, tudatos felépítés - az állítások/gondolati egységek világos kapcsolódása	- van bevezetés, kifejtés, lezárás; ezek elkülönülnek és arányosak - jól tagolt bekezdések - globális és lineáris kohézió megvalósulása	- az elvárt terjedelemnek megfelelő
14–9 pont	- helyenként következetlen felépítés - indokolatlan gondolatmenetbeli váltások - a részek közti összefüggés nem mindig világos (*pl. bizonytalanság a nyelvi kapcsolóelemek használatában*)	- van bevezetés, kifejtés, lezárás; ezek elkülönülnek, de aránytalanok vagy formálisak (*pl. túl hosszú vagy a feladathoz nem szorosan kapcsolódó bevezetés*) - egyenetlenség lényeges és lényegtelen elválasztásában (*pl. elhagyható bekezdések*)	- fölöslegesen hosszú
8–1 pont	- szétesős írásmű: • lényegét tekintve zavaros gondolatmenet (*pl. csapongás, ismétlődések*) • nem halad meghatározható irányba • az író elvész a dolgozatban	- hiányzó vagy álbevezetés / álbefejezés - a főbb szerkezeti részek nem különülnek el egymástól - szövegösszefüggésbeli hiányosságok (*pl. alanyváltás*) - hiba, hiányosság a kohéziót megteremtő eszközök (*pl. kötőszók, névmások*) használatában	- kirívóan rövid

NYELVI MINŐSÉG

	nyelvi norma, hangnem, stílus	mondat- és szövegalkotás	szókincs
20–15 pont	- egészében megfelel a témának, a helyzetnek, az esetleges személyes véleménynyilvánításnak	- témának megfelelő változatosságú - gördülékeny, élvezetes, választékos	- szabatos, árnyalt, választékos - szakkifejezések helyes használata
14–9 pont	- lényegében megfelel a témának, a helyzetnek	- nem elég változatos - helyenkénti nyelvi-nyelvtani hibák (*pl. egyeztetés, vonzat*)	- olykor a köznyelvitől eltérő (*pl. szleng*)
8–1 pont	- csak részben felel meg a témának, a helyzetnek	- színtelen, igénytelen (*pl. egyszerű mondatok túlsúlya*) - dagályos - gyakori a nyelvi-nyelvtani hiba	- szegényes - tartalmi jellegű szótévesztés

Érvelés

Korunkban terjed egy olyan mozgalom, amely igyekszik a kapkodó, türelmetlen életmóddal szembeszegülve az olvasásban is lelassítani a tempót. Ez a lassú olvasás (slow reading) mozgalma. Követői ragaszkodnak ahhoz, hogy elegendő időt szánjanak az irodalmi művek olvasására. Mit gondol a lassú olvasás mozgalmáról? Fejtse ki véleményét, érveljen a lassú olvasás mellett vagy ellene! Kifejtésében vegye figyelembe Márai Sándor idézett gondolatát, és hivatkozzon saját olvasmányélményeire is! Legalább 2-3 példát említsen!

Áhítattal, szenvedéllyel, figyelemmel és kérlelhetetlenül olvasni. Az író fecseghet; de te olvass szűkszavúan. Minden szót, egymás után, előre és hátra hallgatózva a könyvben, látva a nyomokat, melyek a sűrűbe vezetnek, figyelni a titkos jeladásokra, melyeket a könyv írója talán elmulasztott észlelni, mikor előrehaladt műve rengetegében.

Márai Sándor: *42. Az olvasásról. Füveskönyv* (részlet)

Forrás: Márai Sándor: *Füveskönyv*. *42. Az olvasásról*. 36. o. Helikon Kiadó, 1997.

Lehetséges tartalmi elemek:

A dolgozat értékét nem befolyásolja, hogy az érvelésben a dolgozat írója az állítás mellett vagy ellene foglal állást, esetleg a mozgalom mellett és ellenében is felsorakoztat érveket.
A feladat előírja, hogy a vizsgázó saját olvasmányélményekre is hivatkozzon, ezért irodalmi művekkel kapcsolatos olvasmányélmények említése nélkül a dolgozat a „**Tartalmi kifejtés**” szempontja szerint legfeljebb 4 pontra értékelhető.

Az alábbiakban hivatkozott alkotók és művek: lehetséges példák. Minden helytálló példa elfogadható.

Érvek a lassú olvasás mellett:

- a szövegben történő elmélyülés, ’megmártózás’ (egyik) módja (ld. Márai: *áhítattal, szenvedéllyel olvasni*)
- az elidőző figyelem képességének edzése (Márai: *figyelemmel, kérlelhetetlenül olvasni*)
- a szöveg iránti „megértő” odafordulás, a szöveg fontos részleteire irányuló figyelem (pl. Kosztolányi Dezső: *Édes Anna*)
- a szöveggel ’beszélgető’ viszony elfogadására való készség megnyilvánulása
- a lassú olvasás jegyében a visszalapozás, a vissza-visszatérő olvasás a mű belső tartalmi szerkezetét, visszatérő motívumait tárja fel (pl. Madách Imre: *Az ember tragédiája*; Jókai Mór: *Az arany ember*; Ottlik Géza: *Iskola a határon*)
- az egyes szavak, kifejezések, motívumok jelentésének megvizsgálása hozzátartozik a szöveg megértéséhez (pl. Petőfi Sándor: *Az apostol*; Babits Mihály: *Jónás könyve*; József Attila: *Eszmélet; A Dunánál;* Karinthy Frigyes*: Így írtok ti)*
- az olvasott mű világára a lassú olvasással lehet ráhangolódni, a mű világába bevonódni (pl. Homérosz: *Odüsszeia*; Mikszáth Kálmán: *Tót atyafiak, A jó palócok*)
- az olvasó a lassú, „ráérős olvasás” során részesülhet a cselekmény szempontjából másodlagos jelentőségű, de érzékletes leírások által létrehozott belső látvány és más érzéki tapasztalatok (ízek, illatok) virtuális élményéből (lehetséges utalás pl. Krúdy Gyula: *Utolsó szivar az Arabs szürkénél*)

- a lassú, akár jegyzetelő olvasás ad módot a bonyolultabb belső összefüggések megértésére, az előre- és visszautalások, a 'titkos jeladások' (Márai) befogadására (Bulgakov: *Mester és Margarita*; Ottlik Géza: *Iskola a határon*)
- a lassú olvasás ad módot az eszmefuttatások mélyebb végiggondolására, az elvonatkoztatásra, az önreflexióra (pl. Orwell: *1984*; Kertész Imre: *Sorstalanság*)
- a részletek vizsgálata figyelmessé tesz a mikrotörténések, a nyelvi megformálás iránt
- egy-egy regény egyedi nyelvi világa a lassú olvasással fedezhető fel (pl. Tamási Áron: *Ábel a rengetegben*)
- az elidőző olvasás mélyebb nyomot hagy az olvasóban, jobban megjegyzi az elbeszélésmód jellemzőit, a szereplőket, a szereplők kapcsolatait, a hősök magatartását alakító történéseket
- az elidőzés nem passzív állapot; nem az idő vesztegetése

A vizsgázó „érvként" olyan élményeire is hivatkozhat, amelyek esetében megküzdött egy irodalmi szöveggel / a szöveg összefüggéseinek, motívumainak felfedezése örömöt, élvezetet jelentett / katartikus hatást gyakorolt rá / megváltoztatta felfogását, attitűdjét. (Az ilyen élmények kötődhetnek klasszikus vagy népszerű olvasmányokhoz egyaránt.)

Érvek a lassú olvasás ellen:

- a technikai lehetőségek azt sugallják, hogy kommunikációs társadalomban élünk, amelyben érték a gyorsaság, a gyors informálódás
- a fordulatos, izgalmas művek (pl. kalandregények) gyors olvasásra késztetnek
- a gyorsaság igénye összefügg az érzékelés ritmusának megváltozásával is: a villámgyors hírközlés, a kliptechnika, a csetelés tempógyorsítást követel
- a lassú olvasás viszont megnöveli az egyes szövegekre szánt olvasási időt
- a mai embernek nincsen módja annyi időt szánni olvasásra, mint korábban
- a 20. században a prózai műfajok között is egyre inkább a rövid műfajok terjedtek el, amelyek számítanak is az olvasásra szánt/szánható rövid idő jelenségére (pl. Örkény egypercesei)
- a mai olvasás sok esetben digitális platformon történik, amely eleve magában hordozza a többfelé figyelés, párhuzamos befogadás (multitasking) lehetőségét, kihívását (pl. SMS-versek)
- bizonyos műveket úgy kezel az olvasója, hogy nem is igényli az elmélyült olvasást, elegendőnek tűnik számára a szöveg gyors átfutása
- a klasszikus olvasmányok olyan világba és olyan élethelyzetekbe való beleélést kívánnak meg az olvasótól, amely számára idegen, ezért nem vonzó
- ma a gyorsolvasás megtanulása népszerű, mint az olvasás hatékonyságát növelő 'termék'

Egy mű értelmezése

Az alábbi novella szerkezetének meghatározó sajátossága a kihagyás. Milyen szerepe van a szövegben az elhallgatásnak? Értelmezésében fejtse ki, mely történetelemek nincsenek elbeszélve, és hogyan rekonstruálhatók mégis azok a történések, amelyeket nem mond el az elbeszélő!

Bródy Sándor: *Kaál Samu*

Fent a hegyen, Fedémesen, polyák ulánusok[4] éppen akkor cselekedték meg, hogy szerdán reggel jó korán lóval, munícióval, mindennel kivonultak az exercirplacra,[5] és délelőtti harangszóra már az egész falu lángban állott.

A hegyaljában, a Bükkön keresztül átvilágolt a rettenetes fény egészen Szépasszonyfalváig.

Itt a matyók sűrűen hányták magukra a keresztet, s az asszonyok - ámbár csak szerda volt - töltött káposztával lakatták a katonáikat. Csak el ne menjenek.

A legényekben pedig mintha megroggyant volna a bátorság; ha a kocsmában katonák mulattak, ők hazamentek szépen.

Az egész falu abban volt, hogy jobb félni s eltűrni a sorsot, mint megijedni majd. Hetven óta különben is megszokták ezt az állapotot. Ugyanabból a huszárezredből ugyanaz a két század feküdt közöttük azóta.

A legénység - nagyrészt rusznyákok[6], de negyedrészt hazabeliek is - változtak minden három évben, de az állapot a régi maradt.

Selyem volt a takarmány az egész völgyben, de a lovuk mégis görhes, fáradt, sovány maradt; a legfinomabb, a legszagosabb szénát előttük etették fel a katonák a saját lovaikkal. Előttük lopták meg a félszert[7], s jaj volt annak a matyónak, aki szólni merészelt. A Kispatkósy-fiú egyszer... Szép vers van a fejfáján fiatal életéről, szomorú haláláról. Vagy le is kopott azóta, azért a szépasszonyfalvaiak el nem felejtették.

Az istálló, a ház, minden falat legkülönb részét ezek a mamalikok[8] szedték fel előlük. És a hazabeliek is egészen hozzátörődtek ezekhez a sáskákhoz.

Nem volt mit tenni. Panaszt kinél tenni? Csúffá tett legények mégis a falun a legártatlanabb nótát énekelték búsan, szomorúan:

Kijeé ez a ház kijeé,
Beró János urameé.
Hát ez a ház vaj kijeé
Bedécs András urameé...

Öreg asszonyoknak kiesett a könnye...

A tisztek - kapitány volt köztük a legfőbb - megtanultak valamelyest magyarul, s úgy tudtak kacagni, amint keservesen bőgött a paraszt.

Másképp is alig lehetett itt egyebet tenni, mint nevetni és sírni megint.

Nyomorult falu, a tisztek halálra unták magukat, ha mégis olykor egy-egy kis hecc nem akad.

Éjjeli muzsikát adtak boldog-boldogtalannak, a Samu zsidó feleségének, a Paklincs leányoknak, mindenkinek. Az orvos feleségét hagyták csak békén, maguk sem értették: hogyan.

Aznap a fedémesi autodafé[9] nem hagyta a tiszteket aludni. Hajnalfelé eloszlottak mégis. Brandel báró - a hadnagy - nem tágított, egyedül. Fogta a cigányokat, s ment egyenesen az orvos háza felé.

[4] polyák ulánusok: lengyel lovas katonák
[5] exercirplac: katonai gyakorlótér
[6] rusznyákok: oroszok
[7] félszer: fedeles terménytároló, szilárdabb falazattal körülzárt, kerített terület az állatoknak szánt termény tárolására
[8] mamalikok: mamelukok, a kormány vakon engedelmeskedő hívei

A muzsikusok ráhúzták. A báró énekelte hozzá a szerenádot. S amikor az orvos megjelent az ablakban, még dühösebben énekelte.

Az ablak becsapódott s egy pár perc múlva az orvos ott állott a katona előtt.

- Báró úr, egy szóra,

A hadnagy nevetett, s intve a fiúknak, hogy: „Mars", kardjára tette kezét és szólt:

- Tessék.

Egyedül maradtak. Sötét volt, az orvos megszólalt:

- Báró úr, ön nem ismeri a családomat.

- Nem.

- Mit jelent hát ez a különös tisztelet?

- Akarom.

Egy pofon csattant el a levegőben. A katona kardjához kapott. Az orvos egy pisztolyt vont ki zsebéből.

- Tessék közel jönni!

Hadonászva kardjával, szitkokkal ajkán - négyszer is nekiugratott. De amikor közvetlen közelébe ért, s világosan látta, mint mered rá a halál a kis forgó pisztoly csövéből - karja, ajka egyszerre elállt. Hiába tüzelte magát, a vér megfagyott ereiben, amint az utolsó megrohanásra nyaka mellett süvített el a golyó, és megpörzsölte állán a szakállt.

Még mindig szitkozódva ugyan, de már remegve hazatántorgott.

Ajtaja előtt most is, mint mindig, ott feküdt szolgája. Megrúgta derekát. Kaál Samu felugrott:

- Parancs!

Bort kellett felhoznia a pincéből. Meggyújtotta a lámpát, s az italt oda tette az asztalra.

- Mehetsz! - szólt a hadnagy.

Kaál Samu kifelé indult.

A báró a közkatona keze után kapott:

- Maradj! - szólott szelíden. Aztán odalépett az asztalhoz. Bort öntött a poharakba, s az egyiket a szolgának nyújtá:

- Igyál!

Kaál Samu széles matyóarcát hol félelem húzta össze, hol kiszélesítette az öröm.

Aztán ittak...

Hajnali három órakor az orvos épp felszállott a kocsijára. A kerületébe akart indulni. A kocsis szólt: „gyü!"

Hátul a gazdája egyszerre csak lefordult a kocsiról.

Huszárkarabélyból egyenesen a szívébe ment a golyó. A kocsi mögött, a bodzagarád alatt, korán kelő kofaasszonyok egy huszár közkatonát láttak.

- Kaál Samu, mit tettél...Mit tettél? - kiabáltak utána, amint a közkatona eldobva fegyverét, nekifutott a partnak...

*

Kaál Samut vitték a miskolci brigádba. Mosolyogva ballagott az eszkort[10] között. Bolondok - gondolta magában, ezek azt hiszik, hogy a halálra visznek!

Nevetett, amikor vigasztalták:

- Ne búsulj Samu, azért még nem visznek vesztőre...

- Búsuljon a ló!... Azt felelte. Szerették volna megtudni, kérdezték egyre:

- Mi vitt téged erre, Kaál Samu?!

Összeszorította a vékony pittyét[11], felhúzta a ritkássárga szemöldeit s hallgatott.

A börtönben sem tudták szólásra bírni. Hiába vesződött vele a prófosz[12], a hadbíró; bohókás tekintetet vágott, sunyin vihogott, sőt úgy sandalított az őrnagyra, mintha azt akarná mondani: „Jó, jó!"

Nap nap után, böjt böjt után múlott. Nem messze volt Szépasszonyfalva, egyszer csak a tisztje is bejött hozzája.

[9] autodafé: eretnekek kivégzése; a szövegben utalás egy falu felégetésére
[10] eszkort: fegyveres kíséret
[11] pittyét: ajkát
[12] profosz: börtönőr, fegyőr

Hogy örült, hogy törülte a markával a nyúlszemeit. A vén prófosznak majd kiesett a könnyü a szeméből.

Mégis csak áldott jó emberek ezek a tiszt urak.

Szolgát és gazdát magukra hagyta a börtönőr. Az ajtón át hallotta, hogy vigasztalja a báró a matyó-gyereket. S hogy rimánkodott az:

- Tudom, nem tetszik elhagyni!

Kaál Samu jelentkezett másnapon:

- Vallok.

Vallott.

- Kedden volt, a lovat becsméltem - megütött az ostorral!... Meg kell halnod ezért...

Be volt fejezve ezzel a vizsgálat. Elkövetkezett nagy gyorsan az ítélet.

Előtte való napon tisztát hozott Kaál Samunak a szülője. Tisztát is, egy kis ennivalót is. Mind a kettővel bebocsátották.

Hadd sírják ki magukat! Sírt is az öregasszony az egész falu helyett. A fiú vigasztalta furcsa beszéddel, mintha megzavarodott volna:

- Eladó-e még a Bándi Ferusék félfertálya a mienk mellett? - szólt fennen, s belenyúlt a lajbija zsebibe, mintha az eladó föld árát akarta volna onnan kivágni.

Még mást is szeretett volna mondani, ejtett is egy-egy szót a gazdájáról, arról, hogy tán-tán hamarább megy haza, mint a többi; de az egész olyan zavaros volt, hogy az öregasszony még jobban nekibúsulta magát.

Kaál Samu fütyürészett, amikor a bírósága elé vitték. A tiszta új ruhája, csizmája, orcája, nagy kajla fülei úgy ragyogtak, mint csákóján a rózsa.

Szinte tetszett az ezredesnek, olyan haptákba vágta magát.

- Helyes, fiam! - bátorította néma tekintettel a gazdája, aki ott volt a bíróságban, fessen, mint mindig, de halványan, mint még soha.

Halálra ítélték. Orvul lőtt, - akasztófahalálra.

Sárga arcát a szolgának hirtelen árny borította el. De megint csak kiderült, peckesen szalutált, elvezették.

*

Katonáéknál nem késlekednek a megtorlással. Kaál Samut meg se hagyták melegedni a brigádban. Elvették szép katonaruháját, a régit, a parasztit hozták elő a magazinból. Oh, hogy megörült neki. A bekecse zsebében még ott volt - ha két év alatt megszáradt is - az a két szál rozmarin... Ott volt, az volt...

Mégiscsak kiesett a könnyü a szeméből. Mégiscsak hazamegy. Igaz hát, hogy áldja meg az Isten... Elkapta a kezét a gazdájának - mert meg-meg csak bejött az hozzá, - s csókolta hevesen.

- Csak okosan, okosan! Nem félni! - szólt az, s magára hagyta a siralomházban.

Ott ismételgette ő is az édes szülőjének:

- Csak okosan, okosan! Nem félni! Nem is félt már az öregasszony; azt se tudta, hol van, ki fia, ki az istene: úgy rázta a hideg...

Hajnal volt, havas, világos téli hajnal. Az ablakon keresztül be lehetett látni az egész udvart. Teli volt ölfával, csak szélről látszott ki egy vékony gerenda. Civilek mozgolódtak körülötte.

Kaál Samu nézte, nézte. Mennyi komédia! - gondolta magában. De azért fázott. Bátorította magát. Talán éhes? Evett s szivarozott. Még félig se szíva ki a virzsniát [13] - azt is a gazdája küldte, - elvették a szájából. Több volt, mint a fele, ej, jó kis szivar! Sajnálta, feltette a polcra.

Megimádkoztatták, kivitték.

Már akkor ott állott az udvaron a százada: valamennyien ünnepi ruhában, cakompak[14]. Intett nekik a fejével, sandalított rájuk a szemével. Biztatni akarta őket, szeretett volna szólni: „fiúk ne féljetek!”

Neki borzongott egy kissé a teste, de nem félt. Félni! Hiszen ott volt százada előtt gazdája, a hatalmas, az erős, a mindenható tiszt. Aranyrojtos ruhájában, mellén a ragyogó rendjellel - kisisten! Kaál Samu nézte, nem tudta levenni róla a szemeit.

Bizalmat, bátorságot, biztosságot szerzett magának e sárga arcból, a hegyesre kifent bajuszból.

[13] virzsnía: jószagú, sárga dohányból készült szivarfajta
[14] cakompak: mindenestül

Büszkén, majdnem gőgösen ment előre az akasztófa felé.

Arccal a bajtársak felé fordították. A hadbíró őrnagy mormogott valamit, Kaál Samu nem hallotta, nem is volt rá kíváncsi. A gazdájára nézett. Az sárgán, mint egy halott, de kidülledt mellel, mint egy igazi huszár, tekintett rá vissza:

- Csak okosan... nem félni!...

...A hóhérlegények megragadták. Kaál Samu elordította magát:

- Hadnagy úr, ne hagyjon...! Többet nem szólhatott.

Tréfa volt. Véget ért. A tiszt imára vezényelt.

[1894]

Forrás: Bródy Sándor: *Húsevők, I.* kötet, Magvető, Budapest, 1960, 471-478.

Lehetséges válaszelemek:

- a novella elsősorban Brandel báró és Kaál Samu között lezajló beszélgetések megjelenítésekor él a kihagyás poétikai eljárásával
- ennek következményeként a történet mellékszereplőihez hasonlóan az olvasó furcsának, s némiképp talányosnak érzi Kaál Samu viselkedését
- velük ellentétben azonban olykor Kaál Samu nézőpontjába is időleges betekintést nyer, illetve néhány olyan információt is megoszt vele az elbeszélő, melyeket a többi szereplő nem ismer
- a kihagyás elsőként ott jut fontos szerephez, amikor a narrátor nem avatja be az olvasót abba, hogy miért változott meg hirtelen Brandel hadnagy viselkedése szolgájával szemben (Amikor hazaér, még azzal ébreszti, hogy derékon rúgja, borért küldi, majd elzavarja, azután hirtelen meggondolja magát, szelíden szól hozzá, és itallal kínálja.)
- azt, hogy miről esett szó közöttük ivás közben, a narrátor nem osztja meg velünk (A következő jelenet már a hajnali gyilkosságot ábrázolja; a két jelenet egymás mellé helyezése azt sugallja, hogy összefüggés van a báró nyájas viselkedése és a rákövetkező hajnali jelenet között.)
- a gyilkosság után Kaál Samu a kívülállók számára érthetetlen módon viselkedik, egyáltalán nem látszik félni a büntetéstől, szinte vidám
- ugyanakkor Kaál Samu belső beszéde, kimondott szavai és viselkedése a hadnaggyal folytatott beszélgetésnek egyre több részletére derít fényt
- Samu nem háborodott meg, hanem az általa mindenhatónak, „*kisisten*”-nek tartott parancsnoka büntetlenséget ígért neki, s elhitette vele, hogy a tárgyalás és az ítélet végrehajtása csupán a civileknek szóló színjáték
- a novella expozíciója a katonaság büntetlen hatalmaskodásának leírásából áll; Fedémes felgyújtásának elbeszélése, a Kispatkósy-fiú esetének felemlítése arra hivatott, hogy jelezze, a katonák szinte mindent megtehetnek (A Kispatkósy-fiú története is az elhallgatás része.)
- ezért hihet naivan Kaál Samu is abban, hogy büntetlenül megúszhatja a hadnagya rábeszélésére elkövetett gyilkosságot
- a tisztiszolga és parancsnoka közötti második beszélgetés részleteiről is hallgat a narrátor, csak azt tudja meg az olvasó, hogy másnap a korábbi kihallgatásokon makacsul hallgató katona hirtelen vallomást tesz
- Brandel hadnagy ismét beavatkozott szolgája sorsának alakulásába: az érthetetlen tettnek nem volt indítéka, így esetleg rá terelődhetett volna a gyanú, mint felbujtóra, hiszen a szerenád és az azt követő incidens nem maradhatott titokban; az ostorcsapás kitalált története tehát a felbujtó személyének elrejtésére hivatott
- az ítélet gyorsaságára tett elbeszélői megjegyzés („*Elkövetkezett nagy gyorsan az ítélet*.”) arra utal, hogy a katonai bíróság mielőbb túl akart esni az ügyön, mivel sejtette a tett valódi okát

- az ítélet végrehajtása előtti napon furcsa dolgokat mond Kaál Samu az édesanyjának (Arra célozgat, hogy megvenné a szomszéd telket, s nemsokára leszerelik. Ebből arra következtethetünk, hogy a hadnagy pénzt ígért neki, s azzal biztatta, hogy idő előtt megkapja az obsitot.)
- a tiszt harmadik látogatásakor elhangzott biztató szavai a korábbi ígéreteket erősítik meg, s tekintete még az akasztás idején is a büntetlenség ígéretét jelenti Kaál Samu számára
- a novellának a kihagyásos szerkesztés – a tragikus cselekménnyel összefonódva – balladai jelleget kölcsönöz
- másrészt az elhallgatás eljárása bemutatja, és egyben leleplezi a nyilvánosság kizárásának hatalmi technikáit; itt sem mondja ki senki, mi is történt valójában, ennyiben a novella sikeresen sugalmazza a félelem és a cinkosság légkörét
- ugyanakkor az elszórt információk és a narrátor leplezetlenül negatív viszonyulása a hadnagyhoz mégis leleplező narratívává alakítja az elbeszélést

Összehasonlító elemzés

Vesse össze a két költeményben a múlt, az ifjúkor értékelését, valamint a múltat idéző költői helyzet, magatartás szerepét! Elemzésében térjen ki a hasonló hangnemnek (műfajnak, verstípusnak), motívumoknak, fogalmaknak az értelmezésére, jellemzőire, illetve a címeknek a magyarázatára is!
(A Berzsenyi-vershez tartozó szómagyarázatokat lásd a következő oldalon.)

Berzsenyi Dániel: *Életfilozófia*	Arany János: *Visszatekintés*
Én is örömre születtem Arkádia berkében, Rózsapárnán szenderegtem Cypris ambrás ölében. Az aranyszázad istene Pásztorai közé kene. Ah, de mint az aranyvilág, A rózsakor elrepül! Olympusra más isten hág, S Dodona berke dördül. Elvirít a szép kikelet, S véle a hesperi liget. Az enyém is elvirult már! Pályám vége közelít; Hol a gigászi Örök vár, S chaoszában elmerít, Mint egy cseppet az óceán, Mint egy sóhajtást az orkán. Légyen álom, légyen bíró, Bátran megyek elébe, Mint egy elfáradt utazó A vadon enyhelyébe. Mert ha bíró: nem furdal vád, Mert ha álom: nyugalmat ád. Ember voltam, csak gyarlóság Létem fényes bélyege, Ha virtusom nem hiúság,	Én is éltem... vagy nem élet Születésen kezdeni, És egynehány tized évet Jól-rosszul leküzdeni? Én is éltem... az a sajka Engem is hányt, ringatott, Melyen kiteszi a dajka A csecsemő magzatot. Első nap is oly borultan Hajola reám az ég! S hogy nevetni megtanultam, Sírni immár jól tudék; Sohase birám teljébe' Örömeim poharát; Az ifjuság szép kertébe Vas korláton néztem át. Félve nyúltam egyszer-máskor Egy rózsát szakasztani: Késő volt - a rázkodáskor Mind lehulltak szirmai. Keresém a boldogságot, Egy nem ismert idegent: Jártam érte a világot - S kerülém ha megjelent. Vágytam a függetlenségre, Mégis hordám láncomat, Nehogy a küzdés elvégre Súlyosbitsa sorsomat:

Forró vérem melege,
Ha szívem nemesebben vert:
Önmagában méltó bért nyert.

Sírjak-e, hogy életemet
Jól használni nem tudtam,
S legkiesebb ösvényimet
Álmodozva folytattam?
Ha ezt újra elkezdhetném:
Ismét a múltat követném.

Az ifjúság örömeit
Lelkesedve öleltem,
De szívem szebb ösztöneit
Soha bé nem tölthettem.
Ithakám partját elértem:
S ah, hazámra nem ismértem!

Úgy éltem, hogy életemet
Visszaélni ne bánnám,
Úgy éltem, hogy életemet
Végezni ne fájlalnám;
Megcsókolgattam rózsáit,
Megizzadtam vaspályáit.

Láttam a mosolygó tavaszt,
Láttam az égető nyárt,
Láttam minden időszakaszt
S minden földi láthatárt:
Ha örök időket élnék,
Ezeknél többet nem érnék.

Tűnő éltem rövidségét
Én tehát nem siratom,
S a jövendő kétes képét
Előre nem borzadom,
Minden kornak van istene,
Nem zúgolódom ellene,
S kebelemben marasztom. (1811)

Mint a vadnak, mely hálóit
El ugyan nem tépheti,
De magát, míg hánykolódik,
Jobban behömpölygeti.

Álmaim is voltak, voltak...
Óh, én ifju álmaim!
Rég eltüntek, szétfoszoltak,
Mint köd a szél szárnyain.
Az az ábránd - elenyészett;
Az a légvár - füstgomoly;
Az a remény, az az érzet,
Az a világ - nincs sehol! -

Nem valék erős meghalni,
Mikor halnom lehetett:
Nem vagyok erős hurcolni
E rámszakadt életet.
Ki veszi le vállaimról...
De megálljunk, ne, - ne még!
Súlyos a teher, de imhol
Egy sugár előttem ég.

Szende fényü szép szövetnek, -
Mely egyetlen-egy vigasz, -
Szerelemnek, szeretetnek
Holdvilága! te vagy az.
Elkisérsz-e? oh, kisérj el -
Nincs az messze - síromig;
S fátyolozd be derüs éjjel
Aki majd ott álmodik! (1852)

Szómagyarázatok Berzsenyi művéhez:

Életfilozófia: az 1811. március 13-án elküldött műnek Kazinczy *Az élet korai* címet javasolta.

Az első versszak első négy sora a pásztori élet és a költészet hazájában (Arkádia) a szépség és a szerelem istennőjének ölében (Cyprus, azaz Aphrodité) mennyei eledellel (ambra) élő 'heves ifjút' idézi. A versszak két utolsó sora a költővé válás folyamatára utal, az ifjúból az idők során az aranykor (aranyszázad) istene által felkent költő vált. (Az aranykor gyakori mitológiai motívum, az emberiség eszményített múltja, a boldog, gondtalan, ártatlan ősi lét állapota.) A második versszak Zeusz híres jóshelyére, Dodonára, a jósszentély dörgő hangjaira utal, majd megidézi a 'hesperi ligetet', azaz a boldogság aranyalmát termő kertjét.

az aranyszázad istene: Kronosz (Saturnus)
Olympusra más isten hág: Zeusz letaszította trónjáról atyját, Kronoszt, ezzel megszűnt az aranykor
chaosz: káosz
a gigászi Örök káosza: a halál, a megszűnés, a feloldódás szimbóluma
Ithaca: Ithaka, Odüsszeusz lakóhelye

Forrás: mek.oszk.hu/00600/00614/html/vers05.htm, illetve *Berzsenyi Dániel művei*. Századvég Kiadó, Budapest, 1994.
Forrás: mek.oszk.hu/00500/00597/html/vs185005.htm, illetve *Arany János összes költeményei*. Magyar remekírók. Szépirodalmi, Budapest, 197.

Lehetséges tartalmi elemek:

- elégikus költői magatartás (elégia)
- számvetések, összegző költemények (létösszegző verstípus)
- néhány kulcsfogalom és metaforikus kép kiemelése, minősítése, pl. élet-halál, ifjúság, utazó, álom, sírás, rózsa, vas
- hasonló vershelyzet, költői gesztusok, magatartásformák felismerése, összevetése (de ellentétes életszemléletek, önértékelések, személyiségek, alkatok)
- téma-, illetve vershelyzet-kijelölő címek; mindkét mű „visszatekintés", mindkét mű általános szentenciákat is közöl az emberi „élet korai, életkor szakaszai" kapcsán

- mindkét alkotás számvetés; létösszegzés; jelenből visszatekintés (önvizsgálat; megelőző életszakaszok, helyzetek, magatartásformák számbavétele, értékelése)
- összegző gesztusok; Berzsenyi utólagos címe a tematikát, Aranyé a vershelyzetet emeli ki
- elégiák; Berzsenyi költői magatartása elégikus; Arany elégikussága önirónniával kevert
- Berzsenyi klasszicizáló, antikizáló, mitologizáló beszédmódú – ez is fokozza az általánosító kulcs-fogalmiságot, toposzos metaforikát; Arany késő romantikus nyelvhasználata kevert hangnemű, nála a felütés-zárlat biblikus toposzokat evokál (a zárlat nála is általánosító)
- mindketten rezignáltan realizálják helyzetüket, sztoikus elfogadással, illetve beletörődéssel (de Berzsenyi az elmúlás tudomásulvételét örök emberiként, Arany viszont saját elszalasztott lehetőségeinek okozatait felmutatva)
- egyikük sem életrajzian konkrét, de Arany önelemzése személyes (ezért ugyanazok az életkorszakok, értékek Berzsenyinél szentenciózus
- Aranynál tragikusan egyedi jelleget öltenek, egymással kontrasztosan: *az ifjúság örömeit / lelkesedve öleltem ↔ sohase birám teljébe' / örömeim poharát*; *megcsókolgattam rózsáit ↔ rózsát szakasztani: késő volt*; *megizzadtam vaspályáit ↔ vaskorláton néztem át* stb.)
- Berzsenyi gondolkodásmódja ellentmondásokat tár fel (elégedetlensége váratlan: *életemet / jól használni nem tudtam; soha bé nem tölthettem*); Arany saját ellentmondásos, gátolt magatartását, életvitelének kudarcait tárja fel válsághelyzetében (*sohase bírám, félve nyúltam, kerülém, mégis hordám*)
- életszemléletük, alkatuk ellentétes a kezdetektől fogva (*örömre születtem ↔ első nap is borultan*; *bátran megyek, virtusom ↔ nem valék erős, nem vagyok erős*); nemcsak életszakaszaik, magatartásformáik elemzéséhez, de a vég bekövetkeztéhez, értékeléséhez is eltérően viszonyulnak (*én tehát nem siratom, végezni ne fájlalnám ↔ rámszakadt élet, ki veszi le vállaimról*); elégedettség, beteljesített élet és elfogadott halál (*nem zúgolódom*) ↔ beteljesíthetetlen élet (*nincs sehol*) és vágyott halál (*nincs az messze*)
- mindketten a 8-as, 7-es szótagszámú, keresztrímes strófaépítkezés dalszerűen zenei megoldású metrumának változatát alkalmazták
- a reflexív vizsgálódás gyakori alakzata az anaforás strófaépítkezés mindkettőjüknél; Berzsenyinél meghatározó a következtetés, magyarázat (*tehát*); Aranynál az ellentétező szerkesztés, tagadások sora (*mégis, de, vagy nem, nehogy, nincs*)

- Berzsenyi *Életfilozófiá*ja „a mulandóság hangulatában fogant, az elmúlt életre visszatekintő ember számvetése; heterogén; gondolatmenetében, hangulatában, életfilozófiájában nem teljesen egységes" (Orosz László)

- „gondolatmenete ellentmondásos: az élettel való elégedettség és elégedetlenség a sztoikus bölcsesség lemondásában sem békül össze” (Merényi Oszkár)
- „görög lélek modern dalformában” (Horváth János)
- paradoxonok, ambivalencia, rezignáció, de sztoikus felülemelkedő magatartás, létértelmezés jellemzi, szentenciózus, retorizált, érvelő-kifejtő gondolatmenettel és strófaszerkesztéssel (a 4. és 10. vsz. összegző, magyarázó jellegű); „*Minden kornak van istene*” – újra és újra megképződhet a kornak megfelelő konkrét ideál; az élet végességével, a változó korok *vadon*i valóságával való megbékülés így az eszmények utáni törekvés, az álmodozás vállalása is egyben” (Bécsy Ágnes)

- Arany: a nagykőrösi elégiák válsághelyzete (l. *Letészem a lantot*; *Ősszel*)
- költői létértelmezés: vágyak és valóság ellentmondása; tervek, remények, belső történések jelennel való szembesítése
- megelőző életszakaszainak önvizsgálata: rossz választások, kudarcok, felkínált lehetőségek és elszalasztott értékek veszteségélménye; ellentmondásos magatartás: gátoltság, vívódó megtorpanás, gyávaság, nem-vállalások; értékek védelme és elvesztése
- küzdés-etika; sztoikus kötelességteljesítés, kálvinista determinista magatartás
- formaszervezők az ellentétpárok (értéktelített ↔ értékhiányos motívumok; szinonim metaforikus ellentétpárok: *köd, szél, légvár, füst – eltüntek, szétfoszoltak*); a zárlat „túlságosan általános marad, nem természetes és szerves következménye a megelőző szakaszoknak (Szegedy-Maszák Mihály)
- a mű létösszegző párverse: *Mint egy alélt vándor…*; „a fokozottan személyes élménykörök közül gyakori a … a sztoikus-morális életvezetés mulasztásként, visszahúzódó gyávaságként való megélése, az állandóan kísértő, rezignált sejtelem, hogy az intenzíven pulzáló, erős élet visszavonhatatlanul elfolyt, elsuhant a személyiség mellett” (Nyilasy Balázs)

Előfordulhatnak utalások a két szerző lírájának tematikus és poétikai jellemzőire; életrajzi motívumaikra; Arany nagykőrösi korszakára. Mindketten 35 évesek az adott alkotáskor (’az emberélet útjának fele’)

MELLÉKLET

A szövegalkotási, a nyelvhelyességi és a helyesírási hibák jelölése

Hiányzó bekezdés jele: fordított *z*-betű.
Fölösleges bekezdés (álbekezdés): jele
Szövegbeli hiány jele: √
Egyéb szövegalkotási hiba jele: - - - - - - - - - -
Tartalmi hiba: _____
Szórend, mondatrend, a bekezdések sorrendje: 1. 2. 3.
Logikai hiba, ugrás a mondatok (tagmondatok) között: ↛
Logikai hiba, ugrás a bekezdések (a szöveg nagyobb egységei) között: ↯
Logikai vagy nyelvi ellentmondás: ↔
A nyelvhasználati hibák jelölése: ~~~~~~~~~~
Egybeírás jele: ⁀
Különírás jele: ⁔

A helyesírási hibák jelölési formái: durva hiba: 3 vonalas aláhúzás; súlyos hiba: 2 vonalas aláhúzás; egyéb hiba: 1 vonalas aláhúzás. Vagy: a hibapont száma a margón a hibával egy sorban, a hiba bekarikázva.

Az íráskép értékelése

Teljesítményszintek

Az íráskép rendezett, olvasható: nincs levonás.
Az íráskép rendezetlen: –1 pont.
Pongyola ékezethasználat: –1 pont.
Az íráskép helyenként nehezen olvasható, általában rendezetlen: –2 pont.
Az íráskép zömében alig olvasható és/vagy értelemzavaróan rendezetlen: –3 pont.

A helyesírási típushibák pontozása

Durva hiba (3 pont)

1. a mássalhangzók időtartamának hibás jelölése közhasználatú szavakban
2. az összeolvadás, a részleges hasonulás, az írásban jelöletlen teljes hasonulás és a kiesés hibás írásmódja
3. kis- és nagy kezdőbetű tévesztése közhasználatú tulajdonnevek (pl. *Magyar Tudományos Akadémia, Természet Világa*), melléknevek és egyelemű tulajdonnévből képzett melléknév (pl. *francia, balatoni, adys*) esetében
4. igekötős igék hibás egybe-, illetve különírása
5. tagadószó egybeírása az igével, tagadott szóval, tagadott kifejezéssel
6. az *ly – j* tévesztése közhasználatú szótőben és toldalékban, az *ly – j* hiánya vagy kiejtés szerinti jelölése
7. felszólító módú igealakok hibái

Súlyos hiba (2 pont)

1. közhasználatú szavak/összetett szavak különírása, illetve szókapcsolatok egybeírása
2. közhasználatú szavak elválasztása
3. magánhangzók időtartamának tévesztése közhasználatú szavakban és toldalékokban
4. mondatkezdő nagybetű tévesztése

Egyéb hiba (1 pont)

1. nem közhasználatú szavak durva és súlyos hibái
2. köznevek kezdőbetűjének tévesztése *(*pl. v*ilágháború)*
3. kezdőbetű tévesztése több elemből álló tulajdonnévből képzett melléknév esetében (pl. *Nagy-New York-i, budapest – bécsi, Csokonai Vitéz Mihály-os*)
4. betűtévesztés

Központozási hiba (összesen maximum 5 pont)

1. mondatzáró írásjelek; tagmondatok közötti írásjelek; mondatrészek közötti írásjelek hiánya vagy téves jelölése (5–6 tévesztés 1 hibapont)
2. egyéb írásjelek hiánya vagy téves jelölése (5–6 tévesztés 1 hibapont)

A helyesírási hibapontok kiszámítása

Fontos, hogy a helyesírási hibák jelölése tájékoztasson a hibák minősítéséről is.

Ismétlődő hibáért minden hibatípusban csak egyszer számítható hibapont. Csak az ugyanabban a szóban (szótőben vagy toldalékban) elkövetett megegyező hiba és a központozási hibatípus számít ismétlődő hibának.

A közhasználatú szó fogalma bizonyos fokig környezet- és műveltségfüggő. Megítélésében meghatározóak a középiskolai tanulmányok, ugyanakkor a vizsgatárgy fogalomkincse közhasználatúnak tekintendő *(*pl. *metafora)*.

A nyelvhelyességi hiba nem helyesírási hiba.

Az idézetekben elkövetett helyesírási hibákat ugyanúgy durva, súlyos és egyéb hibatípusba sorolja a tanár, ha a vizsgázónak volt lehetősége az idézet szövegének ellenőrzésére. Ha a vizsgázó emlékezetből idéz, és esetleg téved, hibáit az egyéb hibák közé kell sorolni. A költői-írói helyesírás átvétele a tanuló saját szövegében nem hiba, ha az idézet jelölt, szó szerinti; amennyiben jelöletlen és/vagy tartalmi idézet, akkor a hibának megfelelő pontszámot kell levonni.

A helyesírási hibákat a szövegértési és a szövegalkotási feladatokban együttesen kell figyelembe venni.

A vizsgázó összpontszámából maximum 15 vizsgapontot lehet levonni. (Tehát 31 vagy annál több hibapont esetén is értelemszerűen 15 vizsgapontot.) A helyesírási hibapontok átszámítása vizsgaponttá a következő módon történik:

Hibapont	Levonás
1–2	0
3–4	1
5–6	2
7–8	3
9–10	4
11–12	5
13–14	6
15–16	7
17–18	8
19–20	9
21–22	10
23–24	11
25–26	12
27–28	13
29–30	14
31–	15